

LA CONSERVACIÓ DE LA NATURA A LA CONCA DE BARBERÀ

El patrimoni natural

Rep el nom de patrimoni natural el conjunt d'elements que, sense deure's a una acció humana directa, es troben a la superfície de la terra i, d'una manera o altra, són necessaris per a la vida de l'home. Formen part d'aquest patrimoni natural tant les plantes com l'aire, l'aigua, les pedres i els animals salvatges. Són els elements que l'home ha fet servir de temps immemorial per a sobreviure en el sentit més ample d'aquesta paraula i són per aquesta causa béns comunitaris. El patrimoni natural és un afer públic.

Una altra de les característiques del patrimoni natural és l'extraordinària diversitat dels elements que en formen part, des d'un cuc fins a una alzina, des d'un riu fins a l'aire que respirem. I, sobretot, que aquests elements depenen tant els uns dels altres que tots se'n ressenteixen si alguna cosa li passa a un d'ells. L'home, posat enmig d'aquest patrimoni natural, també trontolla si hi han daltabaixos d'aquests elements per causa de què no és tan sols un espectador privilegiat dels sistemes naturals, sinó que hi és integrat. I donat que el patrimoni natural és avui sotmès a una destrucció i alteració notables, cal que la societat en prengui cura si no vol destruir-se a si mateixa.

L'ordenació del territori

Malauradament algunes d'aquestes alteracions són irrenunciables per a la nostra societat, que ha fet del creixement, de la producció i del consum desaforats el seu nord. La protecció del patrimoni natural entra així en litigi amb el «progrés», i es planteja la necessitat de conjuminar les exigències destructives del creixement amb el manteniment d'unes condicions mínimes que facin habitable la nostra comarca, la nostra nació, l'estat, la península,... la Terra.

Quan s'ha d'instal·lar una fàbrica, els propietaris estudien la seva ubicació, d'entre tot el territori on és possible, en un indret determinat. Els criteris que condicionen la decisió d'aixecar la fàbrica precisament en aquell lloc solen ser fonamentalment econòmics, però hi ha un punt de partença que tothom comprèn fàcilment, i és els condicionaments físics del territori. No es pot aixecar una fàbrica a la vora mateix del llit d'un riu perquè el dia que hi hagi una riuada la fàbrica farà cap al mar. Tampoc a un lloc on no hi ha prou aigua, per raons òbvies. Aplicar aquests i d'altres criteris a l'hora de decidir què es fa i on es fa és ordenar el territori. I és dins d'això que anomenem ordenació del territori on es programa la dedicació de les terres en funció de les necessitats globals i de tal manera que se'n tregui el màxim profit (no tan sols econòmic immediat, compte), del conjunt del territori.

A casa nostra l'ordenació del territori és encara, i només, paraules. Per posar un exemple, que no és l'únic, la instal·lació de la refinera de Tarragona al lloc on és ara, sobre els millors sòls agrícoles de la plana tarragonina, és un cas flagrant de «desordenació» territorial.

A la conca de Barberà, ordenar el territori hauria de ser una de les primeres coses a fer, ara que encara podem ordenar-lo. Perquè les decisions que es prenguin avui, sense una visió global de la problemàtica comarcal, poden fer perillar o, si més no, condicionar els projectes futurs.

Un dels principals aspectes que caldrà incloure en aquest futur pla d'ordenació de la Conca és el tractament que han de rebre els diferents tipus d'espai (urbà, agrícola, silvo-pastoral, etc.). I això vol dir que prèviament s'haurà estudiat la localit-

zació concreta i les característiques que, a cada racó, presenten els diversos tipus d'espai.

D'una manera global, però, podem avançar alguns dels principis generals que, des del nostre punt de vista de biòlegs, cal tenir presents en el tractament dels espais silvo-pastorals, els que més s'apropen a l'estat natural.

Per què cal conservar la natura

En primer lloc perquè els recursos naturals no són inexhauribles. Cal analitzar amb deteniment les conseqüències que sobre la terra fèrtil i les espècies animals i vegetals pot representar cadascuna de les activitats humanes i, d'entre les possibles accions, escollir la més respectuosa envers el medi natural. Directament o indirecta l'home viu a partir dels productes vegetals, i a la base de la vida vegetal a la terra hi han les terres fèrtils. Una terra fèrtil tarda centenars d'anys a estructurar-se però pot desaparèixer en poques hores.

També per tal d'evitar els perjudicis que l'abús o el mal ús dels recursos naturals pot ocasionar. Sense entretenir-nos en contaminacions d'aire i aigües, volem insistir en la complexitat de les interrelacions que lliguen tots els elements dels sistemes ecològics, de manera que una acció determinada que sembla beneficiosa pot conduir a resultats francament perjudicials. A tot arreu (inclosa la Conca) han estat perseguits els animals carnívors que s'alimenten de les peces de caça. La disminució de les mal anomenades feristeles ha dut com a contrapartida l'increment d'animals herbívors capaços de convertir-se en veritables flagells dels conreus de la zona. I aquest és un exemple entre dotzenes.

I, no cal dir-ho, perquè els sistemes naturals ofereixen un interès d'ordre estètic i de tipus científic remarcables. L'home modern, que valora i entén la necessitat de protegir les obres d'art, no pot deixar de captar la vàlua que representa la natura, no tant des d'un punt de vista econòmic sinó com a font cultural i de benestar a curt i a llarg terminis. Els qui, moguts per interessos econòmics immediats, qualifiquen de sentimentals i romàntiques aquestes raons són els mateixos que es deleixen de tenir una caseta enmig d'un bosc, del «seu» bosc.

Una política de protecció de la natura, entesa aquesta com a patrimoni natural, ha de vetllar per a posar-la a l'abast de tothom, particularment dels infants de les nostres escoles. Un parc natural, posem per cas, que és el grau més elevat de conservació d'uns indrets particularment interessants, aconsegueix tota una sèrie de funcions socials ben concretes: Manté en estat natural un bocí del país, de manera que les generacions futures en puguin gaudir. Facilita el contacte amb la natura mitjançant l'acondicionament de camins que passin per tots els llocs més representatius. Possibilita al màxim la creació d'una escola de la Natura on els alumnes de la Conca i de les comarques tarragonines septentrionals poden anar a «fer pràctiques» de Ciències Naturals. Representa per a tots els catalans una invitació permanent a conèixer un indret encara verge de la nostra terra. Potencia les visites dels alumnes universitaris de les ciències de la Natura i proporciona als científics tema per als seus estudis...

Els parcs naturals

Els parcs naturals són contrades on la intervenció humana sobre el medi i els éssers vius ha estat minsa i que, conseqüentment, esdevenen autèntics testimonis paisatgístics d'èpoques passades enmig moltes vegades de territoris humanitzats. Aquestes contrades solen presentar un relleu complex i un clima variat. Si els tipus de substrat geològic són nombrosos, també la diversitat biològica esdevé notable i tot plegat fa de la contrada un focus d'atracció per a tota mena de gent, sobretot dels científics que poden anar a estudiar-hi la mateixa essència dels sistemes naturals.

A la Conca tenim un territori que té totes aquestes virtuds. Els materials geològics que hi intervenen van del granit a les calcàries passant per gresos, llicorella, guixos, etc. El paisatge vegetal conté comunitats ben mediterrànies com és ara l'alzinar al costat d'altres de caràcter més septentrional com la roureda de roure cerrioides de la Pena i encara d'atlàntiques com la roureda de roure reboll del Tossal de la Baltasana o subalpines com la pineda de pi roig del mateix Tossal. Profundes valls obertes enmig de cingleres imponents alternen amb altiplans extensos i enlairats. El senglar coexisteix amb la llúdrria i a les coves hi

trobem una fauna tota menuda però rica en endemismes. Les muntanyes de Prades, realment, tenen tot el que fa falta per a convertir-se en un veritable Parc Natural. I encara més:

El bosc de roure reboll és l'única mostra d'aquest tipus de vegetació (propi de la meitat nord-occidental de la península Ibèrica) que tenim al Principat i constitueix per aquesta raó una de les més valuoses joies biogeogràfiques de Catalunya.

Els boscos de roure cerrioides són els més meridionals de Catalunya. La pineda natural de pi roig de la Baltasana només es retroba als Ports i al Pirineu.

No hi ha a la Catalunya meridional cap extensió d'alzinars que, qualitativament i quantitativa, sigui comparable al vessant septentrional de les muntanyes de Prades.

La fauna i la flora són tan riques que ja d'ençà de temps passats han desfilat per Prades tots els botànics i zoòlegs del país i molts dels que han vingut a visitar-nos.

El parc natural de les muntanyes de Prades

D'acord amb els punts anteriors i tenint en compte les recomanacions del Llibre blanc de la gestió de la Natura als Països Catalans,¹ pensem que caldria potenciar un projecte de declaració de parc natural a les muntanyes de Prades. Els parcs de l'Estat espanyol tenen com a finalitat primordial facilitar els contactes de l'home amb la natura.² Però un parc natural no és un jardí ni un parc zoològic i cal evitar la temptació de convertir-l'en. No és compatible la figura de parc natural amb la introducció d'es-

1. Les Muntanyes de Prades són un dels parcs naturals en potència més clars de tot el país... cal evitar que siguin trencats els equilibris fins ara tan esperançadorament mantinguts: no a la desforestació, no a la urbanització. La roureda de reboll ha d'ésser mantinguda a tota costa, i també han d'ésser respectades les petites pinedes primàries de pi roig, les úniques autènticament naturals del massís. Zona digna d'especials mesures de protecció. (Natura, ús o abús?, pàg. 368).

2. Són Parcs Naturals aquelles àrees a les quals l'Estat, per raó de llurs qualificats valors naturals, per ell mateix o per iniciativa de Corporacions, Entitats, Societats o particulars, declari per Decret com a tals a fi de facilitar els contactes de l'home amb la natura. (Art. 5è., Llei 15/1975 d'espais naturals protegits).

pècies exòtiques impròpies de l'indret, tant si es tracta d'arbres com d'animals.

Fins que la declaració de parc sigui un fet, doncs, i com a mesura previsorà, cal limitar les activitats forestals. La neteja del sotabosc, particularment, s'ha de bandejar amb decisió sobretot si, tal i com avui passa, les branques seques resten a les vores de camins i carreteres. Tallar tot el que no és un arbre per tal d'evitar els incendis forestals i deixar després les plantes seques a l'abast d'hipotètics incendiàris és un bon contrasentit. El fet és particularment greu perquè deixa nua la superfície del sòl i afavoreix la seva erosió, alhora que elimina la renovació natural del bosc.

Atenció al manteniment i control dels llocs d'esbarjo que l'ICONA ha posat dempeus recentment: la sobrefreqüentació incontrolada i poc respectuosa pot anorrear indrets avui verges i demà irrecuperables situats al mateix cor del futur parc.

De manera general, cal qualificar de forestals totes les àrees boscoses de la Conca i prohibir-hi qualsevol tipus d'activitat que pugui fer-li perdre el seu caràcter. El bosc és en si mateix la unitat de paisatge més valuosa, sobretot als països mediterranis on ha estat i és encara objecte d'incendis i tals abusives. I això no tant com a fornidor de fusta sinó sobretot com a element estabilitzador dels equilibris ecològics a comarques senceres. Els boscos són comunitats on la vida vegetal i animal ateny els nivells més elevats de complexitat i diversitat i on, primordialment, existeix un sòl generalment profund i estructurat que ha necessitat de centenars d'anys per a formar-se. Les plantes i els animals del bosc renoven contínuament el sòl alhora que se'n beneficien, de manera que si destruïm un d'aquests elements el sòl se'n va en orris. I no podem pas perdre els sòls, la peça del medi que més segles tarda a refer-se i on obligatòriament han d'arrelar les plantes.

La salvaguarda dels sòls reclama, també, que els futurs repoblaments no es facin obrint terrasses sense marges de pedra en llocs de forta inclinació i perpendicularment a la direcció de màxim pendent. Aquest tipus de «tractament», que només afavoreix l'erosió i pèrdua dels sòls i que no s'hauria acudit a cap pagès de la Conca, és practicat a la vall de la Trinitat, a les muntanyes de Prades.

Considerem imprescindible la supressió total i absoluta de

les proves motociclistes i automobilistes que fins avui han tingut lloc als camins, carreteres i pistes que travessen el futur parc de Prades. El trial i moto-cross perquè provoquen i acceleren l'erosió dels sòls, eleven perillosament el risc d'incendi forestal i, com passa amb el cotxes, destorben els processos de reproducció de bona part dels animals del bosc, sobretot dels ocells. La gran extensió que darrerament ha adquirit la processonària del pi es deu en part a la disminució dels seus enemics naturals: els ocells que mengen insectes. Totes les àrees forestals haurien de quedar lliures del flagell motoritzat.

La delimitació del parc

Els límits concrets del parc hauran de ser l'objecte d'estudis seriosos al seu moment. La gran extensió del massís dificulta la creació d'un parc «d'una sola peça». Però hi ha una colla d'indrets que, ja d'entrada, podem qualificar de clars aspirants a formar-ne part. Són principalment el vessant septentrional del massís, de la vall del Titllar fins a la Vall, a Montblanc, l'altiplà dels Motllats i el Tossal de la Baltasana.

Sigui quin sigui, però, el camí que ha de dur-nos a l'establiment del parc, el punt de partença ha de ser el coneixement per part dels habitants de la Conca de les peculiars característiques del massís i l'assumpció comunitària de l'oportunitat de la seva declaració com a parc natural. Un parc que serà la nostra aportació material a la cultura catalana en un àmbit, el de les ciències naturals, que tants i tan bons conreadors ha tingut i té a casa nostra.

RAMON M. MASALLES

BIBLIOGRAFIA

- BOLÒS, O. DE (1967), «Comunidades vegetales de las comarcas próximas al litoral situadas entre los ríos Llobregat y Segura», *Mem. R. Acad. Cienc. y Art. de Barcelona*, núm. 724, vol. XXXVIII. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE (1973), «La conservación de la Naturaleza y sus fundamentos». C.S.I.C. Barcelona.
- FOLCH I GUILLÈN, R., i d'altres (1976), «Natura, ús o abús? Llibre Blanc de la Gestió de la Natura als Països Catalans». I.C.H.N. Ed. Barcino. Barcelona.
- MASALLES, R. M. i PUJADAS, J. (1977), «INTRODUCCIÓ AL PAISATGE VEGETAL DE LA CONCA DE BARBERÀ». *Centre d'Hist. Nat. Conca Barberà*. Montblanc.